

Grootouders én kleinkinderen over contact na echtscheiding

Maaïke Jappens¹ , Jan Van Bavel^{1,2}

¹ Vrije Universiteit Brussel, ² K.U. Leuven

Abstract

Naast ex-partners en hun kinderen, zijn ook grootouders betrokken partij bij een echtscheiding. Dit artikel onderzoekt het verband tussen echtscheiding van ouders en contacten tussen grootouders en kleinkinderen. Daarbij maken we optimaal gebruik van het multi-actordesign van de studie ‘Scheiding in Vlaanderen’, waarin beide partijen hierover bevestigd werden. We baseren ons eerst op een steekproef van meer dan 1300 grootouders, waarna we deze resultaten vergelijken met eerdere resultaten op basis van de antwoorden van deelnemende kleinkinderen. Analyses van beide datasets tonen aan dat als ouders gescheiden zijn, grootouders en kleinkinderen elkaar minder frequent zien dan wanneer de ouders gehuwd zijn. Dat geldt vooral voor grootouders van vaderskant. De verblijfsregeling van kinderen blijkt een belangrijke rol te spelen: naarmate kinderen een groter of kleiner gedeelte van de tijd bij vader respectievelijk moeder wonen, zien zij ook de grootouders langs die kant meer of minder.

1 INLEIDING¹

Echtscheiding heeft vaak een grote impact op ex-partners en hun kinderen (Amato 2000;

Van Peer 2007; Mortelmans e.a. 2011). Maar ook de grootouders, die vaak over het hoofd gezien worden in echtscheidingsonderzoek, zijn betrokken partij. Zij kunnen een belangrijke bron van steun en stabiliteit zijn voor hun kleinkinderen tijdens en na een ouderlijke echtscheiding (Bridges e.a. 2007; Butler e.a. 2002; Coall & Hertwig 2011; Ferguson 2004; Henderson e.a. 2009; Lussier e.a. 2002;

---

¹ Met dank aan professor Koen Matthijs (Katholieke Universiteit Leuven) en dr. Christel Verhas (Gezinsbond) voor hun nuttige opmerkingen bij een vorige versie van deze paper.

Szinovacz 1998; Robinson e.a. 2009). Langs de andere kant kunnen echtscheidingen familiebanden, en daarmee ook grootouder-kleinkindrelaties, onder druk zetten en bemoeilijken (Dykstra 1997; Mahne & Huxhold 2012; Silverstein & Giarusso 2010; Van Peer 2007).

Onderzoek naar de precieze impact van echtscheiding in de middengeneratie op relaties tussen grootouders en kleinkinderen is erg schaars. In Vlaanderen en België was onderzoek over dat thema tot voor kort zelfs onbestaande. In het kader van het project 'Scheiding in Vlaanderen' (SiV) werden ouders, kinderen en grootouders bevroegd over huwen, scheiden en de gevolgen daarvan. In een vorig artikel (Jappens & Van Bavel 2012, Contact tussen kleinkinderen en grootouders na echtscheiding) onderzochten we het verband tus-

sen een ouderlijke echtscheiding en de frequentie van contact tussen kleinkinderen en grootouders op basis van wat kinderen tussen 10 en 25 jaar ons hierover vertelden in de enquête. In dit artikel stellen we dezelfde vraag, maar maken we gebruik van data die verzameld werden bij meer dan 1300 grootouders die deelnamen aan de SiV-survey. Zij gaven aan hoe vaak ze contact hebben met één bepaald kleinkind.

We leggen de focus op ontmoetingen, een vorm van contact die zich het best leent tot de uitwisseling van steun. Zien grootouders hun kleinkinderen even vaak als de ouders gescheiden zijn dan wanneer die nog gehuwd zijn? Zijn er verschillen tussen grootouders van moederskant en grootouders van vaderskant? En speelt de verblijfsregeling van de kleinkinderen een rol in de contacten na een

Over het onderzoek Scheiding in Vlaanderen (SiV)

SiV-data zijn afkomstig van het onderzoek "Scheiding in Vlaanderen". In dit onderzoek werd via een interview informatie verzameld bij beide partners van eerste huwelijken die afgesloten zijn tussen 1971 en 2008 en intussen al dan niet ontbonden zijn. Ook een kind, een ouder en een eventuele nieuwe partner van deze personen werden indien mogelijk bevroegd. Zij kregen een schriftelijke vragenlijst of websurvey aangeboden. De gegevens zijn verzameld in de periode van september 2009 tot december 2010.

12.110 van alle 26.376 gecontacteerde personen konden bevroegd worden wat een totale respons van 46% oplevert voor deze multi-actorstudie over huwelijk en echtscheiding.

Gedetailleerde informatie over dit onderzoek en deze dataverzameling vindt u op www.scheidinginvlaanderen.be en in het boek: Mortelmans Dimitri, Pasteels Inge, Bracke Piet, Matthijs Koen, Van Bavel Jan, Van Peer Christine (2011) *Scheiding in Vlaanderen*. ISBN 978-90-334-8586-2 - Leuven: Acco, 355 p.

ouderlijke echtscheiding?

Door de grootouderdata naast de kinddata te gebruiken, maken we optimaal gebruik van het multi-actordesign van de SiV-studie. Dit heeft verschillende voordelen. In de eerste plaats bekijken we de thematiek nu ook vanuit een ander perspectief, namelijk dat van de grootouders in plaats van dat van de kleinkinderen. Uit verschillende buitenlandse onderzoeken blijkt namelijk dat, vergeleken met kleinkinderen, grootouders de onderlinge relatie meestal positiever en intenser beoordelen. Deze discrepantie wordt toegeschreven aan de 'generational stake'-hypothese. Die hypothese stelt dat de oudere generatie psychologisch gezien meer belang hecht aan de kleinkind-grootouderrelatie dan de jongere generatie, en dat zij er meer in investeren dan omgekeerd. Dit reflecteert zich vervolgens in een verschillende perceptie en evaluatie van de onderlinge relatie (Bengtson 2001; Villar e.a. 2010). Ten tweede werden in het SiV-onderzoek enkel kleinkinderen van 10 jaar of ouder bevraagd, terwijl de grootouders bevraagd werden over kleinkinderen vanaf 0 jaar. De analyse van grootouderdata laat dus ook toe uitspraken te doen over contacten tussen grootouders en jongere kleinkinderen. Ten derde konden we in het artikel op basis van de kinddata in onze multivariate analyses controleren voor verschillende eigenschappen van de kleinkinderen en de ouders en een beperkt aantal kenmerken van de grootouders. In dit artikel beschikken we over iets minder details wat betreft de kleinkinderen, maar we kunnen wel meer bepalende eigenschappen van de grootouders zelf meenemen, zoals bijvoorbeeld hun leeftijd, gezondheids-

status en arbeidsmarktparticipatie. Het naast elkaar leggen en vergelijken van de resultaten van beide onderzoeken zal ons dus toelaten om meer gefundeerde besluiten op te stellen wat betreft de impact van een ouderlijke echtscheiding op kleinkind-grootoudercontact.

Voor een uitgebreider overzicht van literatuur over de mogelijke rol van grootouders na een ouderlijke echtscheiding, de impact op contactfrequentie en de invloed van de verblijfsregeling van de kinderen, verwijzen we naar het hierboven vermelde artikel (Jappens & Van Bavel 2012). In de volgende paragraaf gaan we dieper in op de data en de onderzoeksmethode die we gebruiken. Daarna bespreken we de resultaten van de statistische analyses. Vervolgens evalueren we de voor- en nadelen van het multi-actoropzet van de SiV-studie en vergelijken de resultaten van ons onderzoek op basis van de kinddata met de resultaten op basis de grootouderdata. Om af te sluiten trekken we hier de voornaamste conclusies uit.

2 DATA EN METHODEN

2.1 SiV-DATA

We gebruiken data van de survey 'Scheiding in Vlaanderen' (SiV) om na te gaan wat het verband is tussen een echtscheiding in de mid-generatie en contacten tussen grootouders en hun kleinkinderen. Het SiV-onderzoek verzamelde informatie over huwen, scheiden en de uiteenlopende gevolgen daarvan bij beide (ex-)partners uit eerste huwelijken, een kind, een ouder en een eventuele nieuwe partner van deze (ex-)partners. Als multi-

actoreenheden werd een representatieve steekproef van referentiewelijken geselecteerd uit het Belgische Rijksregister. De steekproef werd zo samengesteld dat huwelijken die eindigden in een echtscheiding oververtegenwoordigd zijn. In totaal werden 6470 (ex-)partners bevraagd via een persoonlijk interview. Per referentiewelijk werd een gezamenlijk kind geselecteerd. Over dit 'referentiekind' werden specifieke vragen gesteld, en indien het minstens tien jaar oud was, werd het ook zelf uitgenodigd voor een persoonlijk interview.

Per deelnemende (ex-)partner werd indien mogelijk een ouder geselecteerd. Indien beide ouders nog in leven waren op het moment van het interview, werd een ad random selectie gemaakt tussen beide ouders. Indien één van beide ouders overleden was, werd vanzelfsprekend de andere ouder geselecteerd. Gelet op de hogere levensverwachting van vrouwen, bevatte de bruto-steekproef van ouders daarom meer moeders dan vaders. Tijdens het interview werd aan de (ex-)partner het adres gevraagd van de geselecteerde ouder, die nadien een postenquête (eventueel ook digitaal in te vullen) in de bus kreeg. Dit leverde een respons op van 2203 ouders. Ongeveer een derde van de deelnemende ouders had een zoon of dochter in een intact referentiewelijk, bij ongeveer twee derde was de zoon of dochter gescheiden uit dat referentiewelijk. Het merendeel van de deelnemende ouders was ook grootouder en beantwoordde vragen over het 'referentiekleinkind', onder andere over het aantal keer dat ze contact hebben (Mortelmans e.a. 2011).

Voor de analyses in deze paper selecteerden we alle grootouders met een referentiekleinkind van 0 tot en met 25 jaar dat nog inwoont bij één of beide (ex-)partners. Om de nodige informatie in onze modellen te kunnen opnemen, koppelden we de data verstrekt door deze grootouders aan die van hun deelnemende zoon of dochter uit het referentiewelijk. Hierna zullen we spreken van 'grootouders' (of grootmoeder of grootvader) om de deelnemende ouders van (ex-)partners uit het referentiewelijk te beschrijven. Met 'kleinkind' (kleindochter/kleinzoon) bedoelen we het geselecteerde kind uit het referentiewelijk. De term 'ouder' (moeder/vader) gebruiken we om te verwijzen naar de middengeneratie, bestaande uit de (ex-)partner uit het referentiewelijk. Als die ouder een vrouw betreft, is de grootouder met het kleinkind verbonden 'van moederskant'. Als het om een man gaat in de oudergeneratie, spreken we van een grootouder 'van vaderskant'. Onze steekproef telt 749 grootouders van moederskant en 566 grootouders van vaderskant. Bijlage 1 geeft een gedetailleerde beschrijving van de variabelen die we gebruiken, hoe ze geconstrueerd werden en hoe ze verdeeld zijn over de steekproef.

We willen ook nog even stilstaan bij het multi-actordesign van de SiV-studie en een mogelijke valkuil bij het gebruik van de data die verkregen werd bij de grootouders. We kunnen namelijk op verschillende niveaus een selectieve uitval van respondenten verwachten. Op het niveau van de middengeneratie participeerden niet alleen minder vaders dan moeders uit referentiewelijken, we moeten ons er ook bewust van zijn dat de participerende

vaders wellicht meer betrokken zijn bij hun kinderen dan niet-participerende vaders. De adressen van de grootouders verkregen we vervolgens via de deelnemende vaders en moeders. Dat betekent dat sommige respondenten die een slechte relatie of geen contact meer hebben met de grootouder in kwestie geen adres willen of kunnen doorgeven, waardoor die grootouder niet gecontacteerd kan worden. Ook bij de gecontacteerde grootouders zelf verwachten we meer weigeringen om deel te nemen bij wie een minder goede relatie heeft met de zoon of dochter over wie de enquête in de eerste plaats ging. In onze multivariate analyses controleren we voor onder andere de kwaliteit van de relatie tussen ouder en grootouder en de betrokkenheid van gescheiden vaders (via de verblijfsregeling van de kleinkinderen). Zo proberen we de gevolgen van die selectieve uitval van respondenten zoveel mogelijk in te perken. We beschouwen de grootouders met een slechte of geen relatie met de oudergeneratie min of meer als proxy voor de grootouders die niet deelnamen aan het onderzoek. Toch moeten we bij de interpretatie van onze resultaten rekening houden met de mogelijke selectieve uitval van grootouders.

2.2 ANALYSEMETHODE

In de beschrijvende analyses bekijken we in eerste instantie of grootouders contact hebben met hun kleinkind, en hoe frequent ze elkaar dan ontmoeten, naargelang de huwelijksstatus van de middengeneratie en de verblijfsregeling van de kleinkinderen. In de multivariate analyses controleren we ook voor verschillende andere factoren die een rol kun-

nen spelen in contacten tussen grootouders en kleinkinderen. Wat de eigenschappen van de grootouder betreft, houden we rekening met de leeftijd, het geslacht, het opleidingsniveau, een eventuele echtscheiding en de partnerstatus, de subjectieve gezondheid en of de grootouder betaald werk heeft of in een rusthuis woont. Wat de ouder betreft, nemen we het geslacht, het opleidingsniveau, het aantal broers en zussen en de werkstatus op, en voor de kleinkinderen de leeftijd, het geslacht en het aantal broers en zussen. Daarnaast nemen we ook een maat op voor de kwaliteit van de relatie tussen grootouder en ouder, en de reisafstand tussen beiden.

We gebruiken Poisson-regressies om te modelleren hoe vaak de grootouders hun kleinkind zien. Onze Poisson-modellen hebben algebraïsch de volgende basisstructuur:

$$\ln(Y) = \beta_0 + \beta_1 X + \beta_2 Z + \beta_3 U + \beta_4 V$$

De afhankelijke variabele Y staat voor het aantal ontmoetingen per maand. Vector X bevat de eventuele echtscheiding in de middengeneratie en de verblijfsregeling van het kleinkind nadien, Z kenmerken van de grootouder, U overige kenmerken van de middengeneratie en V kenmerken van het kleinkind.

In een basismodel kijken we naar de relatie tussen het al dan niet gescheiden zijn van de middengeneratie en het aantal ontmoetingen tussen grootouder en kleinkind. Omdat we een verschillende impact van een echtscheiding op contactfrequentie verwachten voor maternale en paternale grootouders, houden we in een volgende model ook rekening met het geslacht van de middengeneratie en voe-

gen we een interactie toe tussen het geslacht en de huwelijksstatus van de ouder. In het model daarna voegen we ook de verschillende andere eigenschappen van de kleinkinderen, ouders, en grootouders in kwestie toe. In een laatste model gaan we na welke rol de verblijfsregeling van kinderen na de ouderlijke echtscheiding speelt in de frequentie van contacten tussen grootouders en kleinkinderen.

3 RESULTATEN

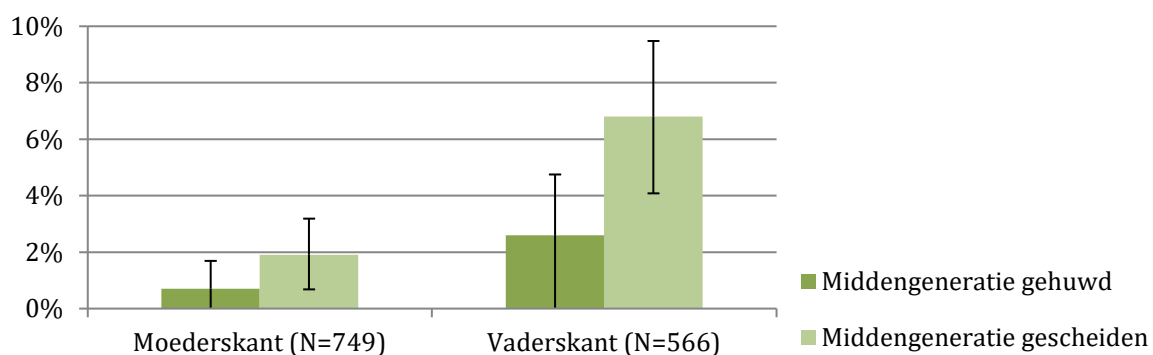
3.1 BESCHRIJVENDE ANALYSES

In de eerste plaats onderzoeken we in welke mate grootouders al dan niet contact hebben met het kleinkind. Ruim 98 percent van de grootouders van een intact referentiewedelijk en 96 percent van de grootouders waarvan de middengeneratie gescheiden was antwoordde nog contact te hebben. Het kan gaan om ontmoetingen of om contact via post, telefoon of internet. Figuur 1 geeft het percentage groot-

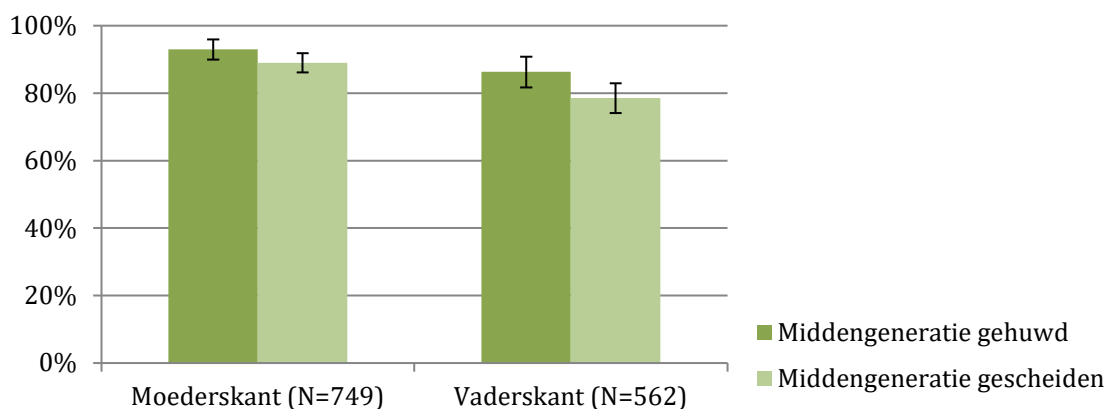
ouders weer dat helemaal geen contact heeft met het geselecteerde kind. Omdat het verband met echtscheiding kan verschillen voor grootouders van moederskant en grootouders van vaderskant, maken we niet alleen een onderscheid naar de huwelijksstatus, maar ook naar het geslacht van de ouder in de middengeneratie. Vooral wat grootouders van vaderskant betreft zien we een verschil naar gelang de huwelijksstatus van de middengeneratie. Bijna zeven percent van de grootouders van de kant van een gescheiden vader heeft helemaal geen contact meer met het kleinkind. Zoals eerder gesteld, zijn deze cijfers wellicht wat onderschat door de uitval van minder betrokken grootouders bij de selectieprocedure.

In een volgende stap bekijken we de contactfrequentie. We houden enkel rekening met ontmoetingen tussen grootouders en kleinkinderen. Ten eerste is dat de vorm van contact die zich het best leent tot de uitwisseling

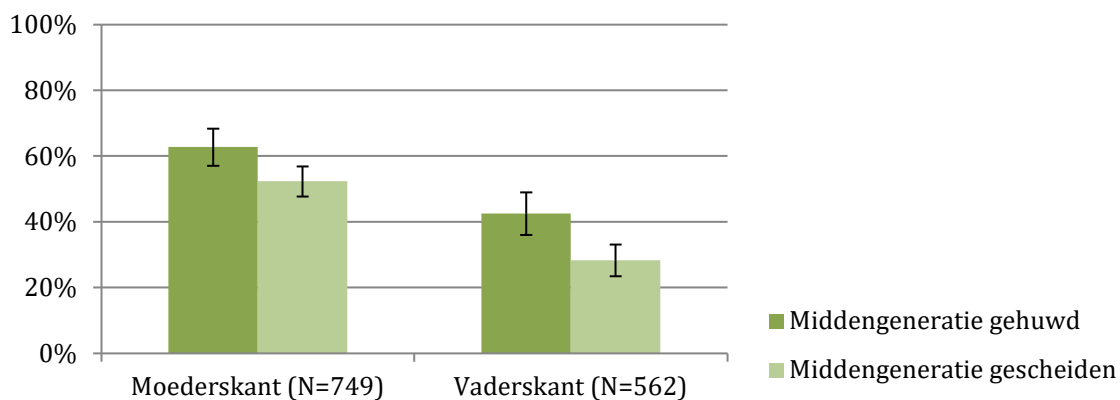
Figuur 1 Grootouders die geen contact hebben met hun kleinkind, naar huwelijksstatus en geslacht middengeneratie (% , met 95 % betrouwbaarheidsinterval)

Figuur 2 Grootouders die hun kleinkind minstens één keer per maand ontmoeten, naar huwelijksstatus en geslacht middengeneratie (% , met 95 % betrouwbaarheidsinterval)

Figuur 3 Grootouders die hun kleinkind minstens één keer per week ontmoeten, naar huwelijksstatus en geslacht middengeneratie (% , met 95 % betrouwbaarheidsinterval)

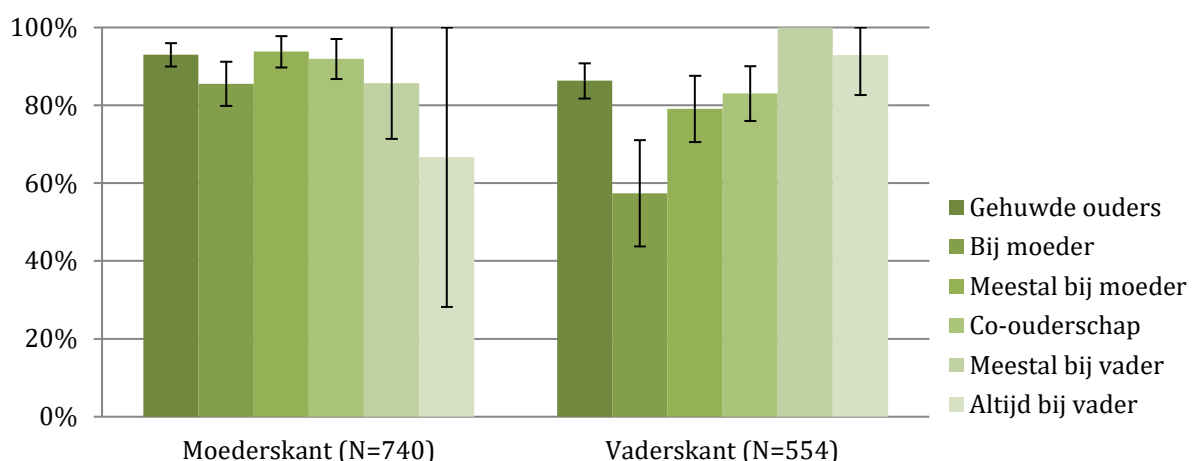
van steun. Ten tweede toonden bijkomende analyses dat het erg weinig voorkomt dat een grootouder wel regelmatig contact heeft met het kleinkind via telefoon of internet, zonder dat ze elkaar regelmatig zien. Bovendien verschillen die groepen niet naargelang de middengeneratie wel of niet gescheiden is.

Figuur 2 presenteert het percentage grootouders dat het kleinkind minstens een keer per maand ontmoet, figuur 3 doet hetzelfde voor grootouders die hun kleinkind minstens een keer per week ontmoeten. Ook hier zien we een verschil naargelang de huwelijksstatus en het geslacht van de ouder: indien die ouder gescheiden is, ziet de grootouder het kleinkind minder vaak. Net als in buitenlands onderzoek zien we dat de verschillen groter zijn voor grootouders van vaderskant dan voor groot-

ouders van moederskant.

De verblijfsregeling van de kleinkinderen speelt mogelijk een grote rol in grootouder-kleinkind contacten als de middengeneratie gescheiden is. Daarom houden we daar in de volgende figuren rekening mee. Figuur 4 presenteert het percentage grootouders dat het kleinkind minstens een keer per maand ontmoet, figuur 5 het percentage dat het kleinkind minstens een keer per week ontmoet. De eerste balk representeert telkens de grootouders met een kleinkind dat bij gehuwde ouders woont. De groep grootouders met kleinkinderen met gescheiden ouders wordt opgedeeld in vijf categorieën, naargelang de verblijfsregeling van het kleinkind: voltijds bij de moeder, meestal bij de moeder, afwisselend bij moeder en vader (verblijfsco-ouderschap, meestal bij vader, altijd bij vader

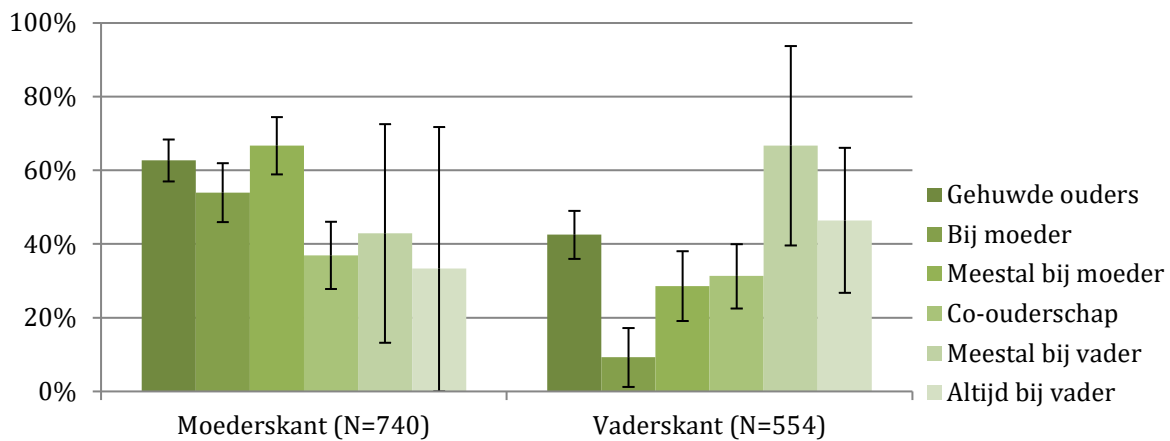
Figuur 4 Grootouders die hun kleinkind minstens één keer per maand ontmoeten, naar geslacht middengeneratie en verblijfsregeling kleinkind (% , met 95 % betrouwbaarheidsinterval)¹

¹ De grootouders van vaderskant met een referentiekleinkind dat meestal bij de gescheiden vader woont antwoordden allemaal hun kleinkind minstens een keer per maand te ontmoeten. Hier is echter voorzichtigheid geboden, aangezien het om een beperkte groep van 15 grootouders gaat.

Figuur 5 Grootouders die hun kleinkind minstens één keer per week ontmoeten, naar geslacht middengeneratie en verblijfsregeling kleinkind (% , met 95 % betrouwbaarheidsinterval)

minstens 33 percent bij elke ouder), meestal bij de vader, en voltijds bij de vader. Een klein aantal kleinkinderen waarvoor het verblijf niet vast of op een andere manier geregeld is, wordt niet opgenomen in deze figuren.

Beide figuren maken duidelijk dat, als de middengeneratie gescheiden is, grootouders voornamelijk minder contact hebben met het kleinkind als dat niet (hoofdzakelijk) bij hun zoon/ dochter verblijft. Wat grootouders van moederskant betreft, zien we dat er weinig verschillen zijn tussen kleinkinderen die altijd of meestal bij hun gescheiden moeder wonen en kleinkinderen met gehuwde ouders. Als het kleinkind afwisselend bij moeder en vader verblijft, hebben maternale grootouders vooral op wekelijkse basis minder vaak contact. Het is vooral de kleine groep maternale grootouders met een kleinkind dat na een ouderlijke echtscheiding bij de vader woont, die dat kleinkind minder vaak ziet.

Wanneer kleinkinderen bij hun gescheiden moeder wonen, liggen de percentages paternale grootouders die hen regelmatig zien duidelijk lager dan wanneer de middengeneratie nog gehuwd is. Omdat een moederverblijf nog steeds de meest voorkomende verblijfsregeling is na echtscheiding in Vlaanderen, verklaren deze resultaten waarom we voor grootouders van vaderskant grotere verschillen vinden naargelang de huwelijksstatus van de ouders. De meeste paternale grootouders die helemaal geen contact hebben met hun kleinkind behoren ook tot deze groep. Als kleinkinderen na de ouderlijke echtscheiding altijd of meestal bij hun vader wonen, zien we dat, vergeleken met kleinkinderen met gehuwde ouders, hogere percentage paternale grootouders hen regelmatig zien.

3.2 VERKLARENDE ANALYSES

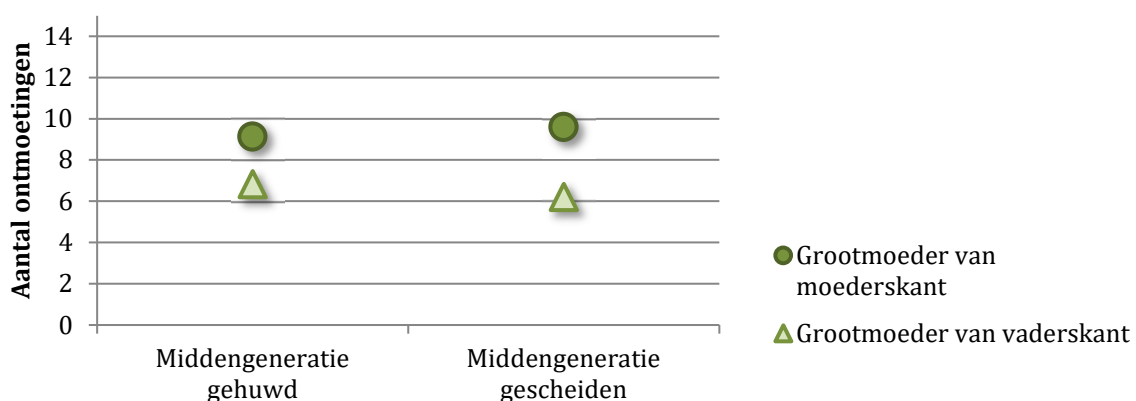
De resultaten van de verklarende modellen worden weergegeven in tabel 1. Uit model 1, dat enkel de huwelijksstatus van de ouders

bevat, blijkt opnieuw dat grootouders hun kleinkind gemiddeld vaker zien (bijna acht keer per maand) als de ouder in de midden-generatie nog gehuwd is, dan wanneer die ouder gescheiden is (zeven keer per maand). Wanneer we in het tweede model rekening houden met het geslacht van de ouder in de middengeneratie, blijkt dat grootouders zoals verwacht meer contact hebben met een kleinkind van moederskant. Bovendien blijkt uit de waarde van de interactieterm ook dat de negatieve gevolgen van een middengeneratie-echtscheiding voor contact met kleinkinderen minder groot zijn indien het een gescheiden dochter betreft.

In model 3 controleren we voor de reeks achtergrondkenmerken van de grootouder, de

ouder en het kleinkind. Het resultaat is dat het negatieve effect van echtscheiding in de middengeneratie op grootoudercontacten als kleiner wordt ingeschat, al is het nog steeds statistisch significant. Uit de interactieterm tussen het al dan niet voorkomen van een scheiding en het geslacht van de middengeneratie blijkt een statistisch significant gender-verschil: grootouders zien hun kleinkind minder vaak als het gaat om een kind van een gescheiden zoon; grootouders blijken daarentegen hun kleinkind juist gemiddeld wat vaker te zien wanneer het gaat om een kind van hun gescheiden dochter. Om dit patroon te duiden geven we het ook grafisch weer. Daartoe berekenen we op basis van model 3 hoe vaak prototypische² grootmoeders een kleindochter ontmoeten naargelang het geslacht en de

Figuur 6 Voorspeld aantal ontmoetingen tussen prototypische² grootmoeders en kleindochters, naar geslacht en partnerstatus middengeneratie

² Grootmoeders van 65 jaar die niet gescheiden zijn en samenwonen met een partner, niet in een rusthuis, met een laag opleidingsniveau, zonder betaald werk en slechte gezondheid – ouder in de middengeneratie met betaald werk, een middenhoog opleidingsniveau en twee broers/zussen – kleindochter van 13 jaar, met 2 broers/zussen – 15 minuten reistijd en een goede relatie tussen grootmoeder en ouder.

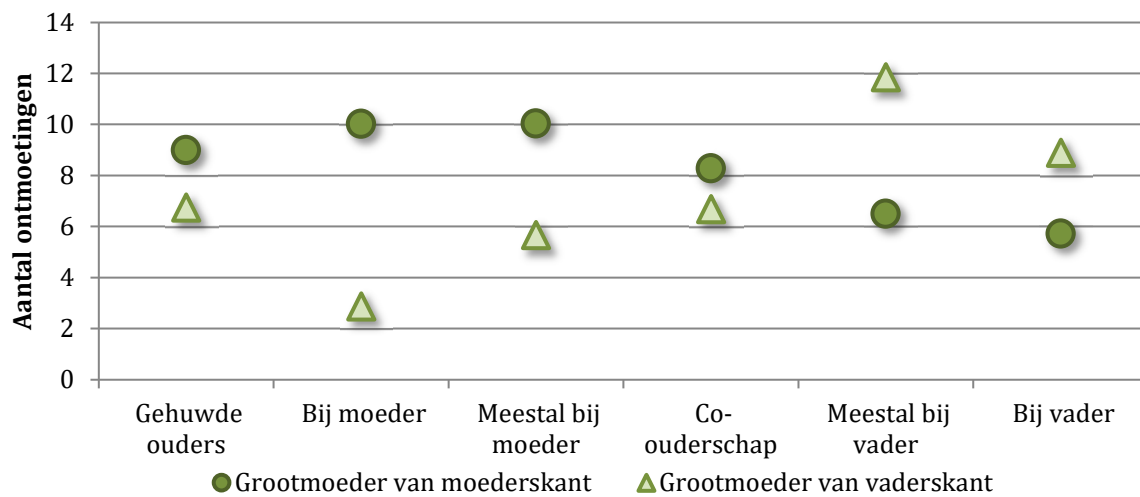
huwelijksstatus van de middengeneratie. Figuur 6 geeft het voorspelde aantal contacten weer. De verschillen tussen de gemiddelden zijn klein maar een wat kleiner gemiddelde signaleert vaak situaties waar een totaal gebrek aan contact vaker voorkomt.

Verder zien we in model 3 ook dat grootmoeders hun kleinkinderen vaker zien dan grootvaders, terwijl het geslacht van het kleinkind geen verschil maakt. Naarmate grootouder en kleinkind een hogere leeftijd hebben, zien ze elkaar minder vaak. Als de ouder meer broers en zussen heeft, en de grootouder dus meer

kinderen en eventueel kleinkinderen, is er minder vaak contact met het geselecteerde kleinkind. Het aantal kinderen in het gezin van dat kleinkind heeft echter geen effect.

Laag opgeleide grootouders zien hun kleinkind het vaakst, terwijl voor de ouder geldt dat een medium of hoog opleidingsniveau positief samenhangt met het aantal ontmoetingen tussen grootouder en kleinkind. Als de ouder betaald werk heeft, ziet de grootouder het kleinkind vaker.

Figuur 7 Voorspeld aantal ontmoetingen tussen prototypische² grootmoeders en kleindochters, naar geslacht middengeneratie en verblijfsregeling kleinkind

² Grootmoeders van 65 jaar die niet gescheiden zijn en samenwonen met een partner, niet in een rusthuis, met een laag opleidingsniveau, zonder betaald werk en slechte gezondheid – ouder in de middengeneratie met betaald werk, een middenhoog opleidingsniveau en twee broers/zussen – kleindochter van 13 jaar, met 2 broers/zussen – 15 minuten reistijd en een goede relatie tussen grootmoeder en ouder.

Tabel 1 Poisson-modellen voor aantal ontmoetingen per maand tussen grootouder en kleinkind: regressieparameter (geëxponentieerd), standaardafwijking (tussen haakjes) en significantieniveau

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
(Intercept)	7,94 (0,02)***	6,43 (0,03)***	24,85 (0,16)***	23,93 (0,16)***
Echtscheiding middengeneratie (ref.=gehuwde ouders)				
Gescheiden	0,89 (0,02)***	0,79 (0,04)***	0,91 (0,04)*	
Geslacht ouder * echtscheiding (ref.=man * gehuwde ouders)		1,18 (0,04)***	1,16 (0,05)**	
Verblijfsregeling kleinkind (ref.=bij gehuwde ouders)				
verblijf andere regeling				0,53 (0,14)***
verblijf bij vader				1,32 (0,08)**
verblijf meestal bij vader				1,76 (0,08)***
verblijfsco-ouderschap				0,99 (0,05)
verblijf meestal bij moeder				0,84 (0,06)**
verblijf bij moeder				0,43 (0,11)***
Geslacht ouder * verblijfsregeling (ref.=man * bij gehuwde ouders)				
vrouw * andere regeling				1,89 (0,16)***
vrouw * bij vader				0,48 (0,23)**
vrouw * meestal bij vader				0,41 (0,14)***
vrouw * verblijfsco-ouderschap				0,93 (0,07)
vrouw * meestal bij moeder				1,33 (0,07)***
vrouw * bij moeder				2,62 (0,11)***
Eigenschappen grootouder				
Vrouw			1,07 (0,02)**	1,08 (0,02)**
Leeftijd			0,99 (0,00)***	0,99 (0,00)***
Ooit gescheiden			0,72 (0,04)***	0,71 (0,04)***
Woont met partner			1,01 (0,03)	1,03 (0,03)
Opleidingsniveau (ref.=laag)				
hoog			0,79 (0,03)***	0,81 (0,04)***
medium			0,87 (0,03)***	0,89 (0,03)***
Betaald werk			0,97 (0,04)	0,99 (0,04)
Woont in RVT			0,43 (0,17)***	0,48 (0,17)***
Slechte subjectieve gezondheid			1,25 (0,05)***	1,28 (0,05)***
Goede relatie met ouder			1,60 (0,07)***	1,57 (0,07)***
Eigenschappen ouder				
Vrouw		1,42 (0,03)***	1,33 (0,04)***	1,33 (0,04)***
Aantal broers/zussen			0,89 (0,01)***	0,89 (0,01)***
Opleidingsniveau (ref.=laag)				
hoog			1,11 (0,04)*	1,10 (0,05)*
medium			1,16 (0,04)**	1,12 (0,04)**
Betaald werk			0,88 (0,04)**	0,86 (0,04)***
Afstand tot ouder			0,98 (0,00)***	0,98 (0,00)***
Eigenschappen kleinkind				
Meisje			0,96 (0,02)	0,96 (0,02)*
Leeftijd			0,97 (0,00)***	0,97 (0,00)***
Aantal broers/zussen			1,01 (0,01)	1,01 (0,01)
N	1281	1281	1159	1144
Vrijheidsgraden	1	3	21	31
LLR χ^2	29,38	474,11	2911,32	3118,10

Bron: Scheiding in Vlaanderen, 2009-10

*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001

Het al of niet werken van de grootouder zelf speelt geen significante rol. Grootouders in een rust- en verzorgingstehuis zien hun kleinkinderen veel minder vaak. Na controle voor deze factor hebben grootouders met een slechte subjectieve gezondheid vaker contact met hun kleinkinderen dan grootouders die zich redelijk of helemaal gezond voelen.

Ook (echt)scheiding in de grootoudergeneratie kleurt negatief af op de contactfrequentie: grootouders die een scheiding achter de rug hebben ontmoeten hun kleinkind minder, zelfs na controle voor de kwaliteit van de relatie met de ouder. Die relatiekwaliteit speelt in de te verwachten richting: als de grootouder en ouder een goede relatie hebben, zien grootouder en kleinkind elkaar het vaakst. Tenslotte bevestigen onze resultaten dat er een belangrijk negatief verband bestaat tussen de reistijd tussen ouder en grootouder en het aantal keer dat ze elkaar zien.

Met het vierde en laatste model gaan we na welke rol de verblijfsregeling van een kleinkind met gescheiden ouders speelt in de contacten tussen grootouder en kleinkind. Daartoe voegen we een variabele voor de verblijfsregeling van het kind en een interactie met het geslacht van de middengeneratie toe. De resultaten bevestigen onze verwachting dat een grootouder voornamelijk minder contact heeft met kleinkind van een gescheiden zoon of dochter als dat kleinkind weinig of niet bij die zoon of dochter verblijft. Met een kleinkind bij gehuwde ouders als referentiecategorie, vinden we significante effecten voor de categorieën van kleinkinderen die na een echtscheiding altijd of meestal bij hun moeder

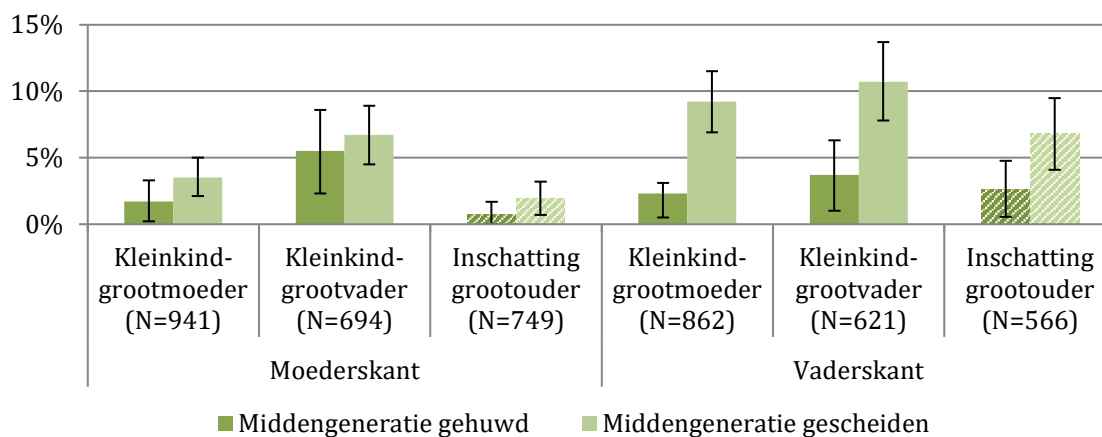
verblijven en zij die altijd of meestal bij hun vader verblijven. Grootouders van moederskant hebben meer contact met hun kleinkinderen als die na de scheiding bij hun moeder verblijven, en minder als die kinderen altijd of meestal bij hun vader verblijven. Grootouders van vaderskant hebben daarentegen meer contact met kleinkinderen die bij hun gescheiden vader verblijven, en minder met kleinkinderen met een moederverblijf. In vergelijking met kleinkinderen met gehuwde ouders, blijken grootouders niet significant meer of minder contact te hebben met een kleinkind dat een regeling van verblijfsco-ouderschap volgt. Een moederverblijf is echter nog steeds de meest voorkomende regeling in Vlaanderen. Dit verklaart waarom een echtscheiding vooral een negatieve impact lijkt te hebben op contacten met grootouders van vaderskant.

In figuur 7 voorspellen we op basis van model 4 hoe vaak prototypische grootmoeders hun kleindochter ontmoeten naargelang het geslacht van de middengeneratie en de verblijfsregeling van het kleinkind.

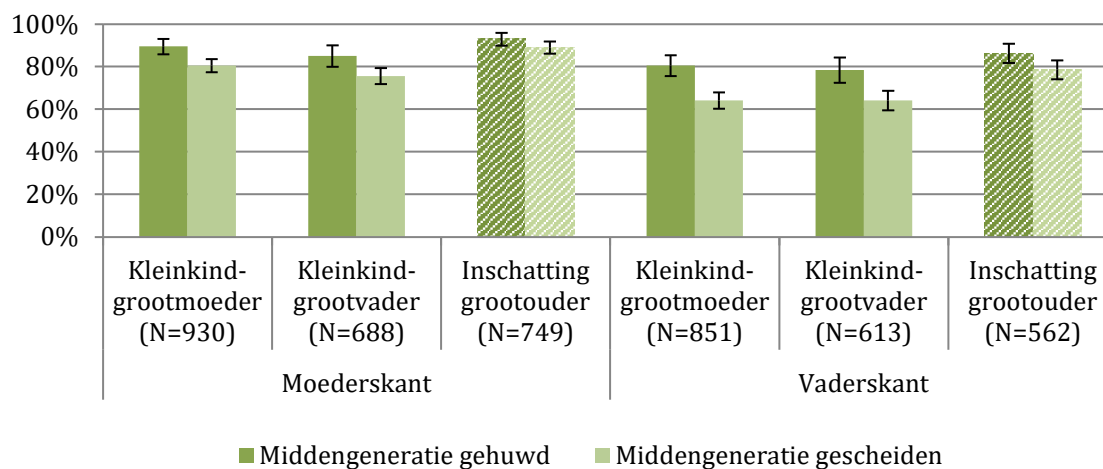
4 MULTI-ACTORONDERZOEK: VALKUILEN EN TROEVEN

Zoals eerder aangehaald, confronteert het multi-actordesign van de SiV-studie ons met een mogelijke valkuil: de selectiviteit van de steekproef én (non)respons van grootouders. Voor de SiV-survey werden (ex-)koppels geselecteerd uit het Rijksregister, en vervolgens werden beide (ex-)partners en een gezamenlijk kind uitgenodigd om deel te nemen.

Figuur 8 Percentage kleinkinderen en grootouders dat geen contact heeft, naar huwelijksstatus van de middengeneratie (gehuwd versus gescheiden) en geslacht van de middengeneratie (grootouders van moederskant links en van vaderskant rechts): inschatting door kleinkinderen (volle balken) en door grootouders (gearceerde balken)

Figuur 9 Percentage kleinkinderen en grootouders dat minstens één keer per maand contact heeft, naar huwelijksstatus van de middengeneratie (gehuwd versus gescheiden) en geslacht van de middengeneratie (grootouders van moederskant links en van vaderskant rechts): inschatting door kleinkinderen (volle balken) en door grootouders (gearceerde balken)

In de eerste plaats participeerden niet alleen minder vaders dan moeders, de participerende vaders hebben naar alle waarschijnlijkheid ook een ander profiel dan de niet-participerende vaders. Iemand die deelneemt is mogelijk gemiddeld meer betrokken bij zijn kind, wat op zijn beurt wellicht ook medebepalend is voor de betrokkenheid van de grootouders van het kind. Nadien werd voor elke deelnemende ouder indien mogelijk een grootouder geselecteerd en naar zijn of haar adres gevraagd. Daarbij kunnen we ook een uitval van minder betrokken grootouders verwachten op twee niveaus: ouders kennen het adres van de grootouder mogelijk niet, of beslissen het niet door te geven, en grootouders kunnen zelf afzien van medewerking aan het onderzoek. Dit betekent dat grootouders met een goede band met de oudergeneratie oververtegenwoordigd zijn in de gerealiseerde steekproef. Hoewel we daar in de multivariate analyses rekening mee proberen te houden, moeten we in het achterhoofd houden dat de frequentie van contacten met de kleinkinderen wellicht overschat wordt.

Langs de andere kant laat dit multi-actoronderzoek ons ook toe de mogelijke vertekening in de resultaten in te schatten. De 'referentiekinderen' waarover de grootouders vragen beantwoordden werden immers ook uitgenodigd om zelf deel te nemen aan een interview indien ze minstens tien jaar oud waren. De deelnemende kinderen beantwoordden op hun beurt hoe vaak ze hun grootouders van moederskant en van vaderskant ontmoeten. In het artikel 'Contact tussen kleinkinderen en grootouders' (Jappens & Van Bavel 2012) analyseerden we de data van de

kinderen. Het gaat om kinderen van 10 tot en met 25 jaar van wie de grootouder in kwestie nog leeft, maar niet in hetzelfde huishouden woont. Er werden afzonderlijke vragen gesteld voor grootmoeder en grootvader. Hieronder geven we alvast enkele beschrijvende resultaten mee. Ter vergelijking plaatsen we ze in de figuren naast de resultaten op basis van de grootouderdata. Deze laatste worden weergegeven met gearceerde balkjes, zonder onderscheid tussen grootmoeders en grootvaders. Figuur 8 toont het percentage bevroegde kinderen dat helemaal geen contact heeft met een grootouder, telkens aangevuld met het percentage grootouders dat antwoordde geen contact te hebben met het geselecteerde kleinkind. Figuur 9 presenteert de percentages kinderen die de verschillende grootouders minstens een keer per maand ontmoeten én het percentage grootouders dat het geselecteerde kleinkind maandelijks ontmoet.

Uit de vergelijking van beide resultaten lijkt inderdaad dat de deelnemende grootouders gemiddeld meer betrokken zijn bij hun kleinkind. De percentages deelnemende grootouders die helemaal geen contact meer hebben met hun referentiekleinkind liggen telkens lager dan wanneer dit aan de kinderen gevraagd werd. Waar bijvoorbeeld zeven procent van de deelnemende paternale grootouders zegt geen contact meer te hebben met het kleinkind als de ouders gescheiden zijn, zegt meer dan tien procent van de kinderen hetzelfde. Ook wat betreft grootouders en kleinkinderen die elkaar minstens een keer per maand ontmoeten, liggen de percentages telkens wat hoger wanneer we de data van de grootouders beschouwen. Naast de selectivi-

teit van de steekproeven, kan dit, zoals in de inleiding aangehaald, ook te wijten zijn aan de 'generational stake', waardoor grootouders de relatie mogelijk als intenser rapporteren dan kleinkinderen (Bengtson 2001; Villar e.a. 2010).

Of we ons nu baseren op de informatie van de grootouders dan wel op die van de kinderen, telkens komt hetzelfde duidelijke patroon naar voren: vergeleken met de situatie waar de ouders gehuwd zijn, hebben grootouders en kleinkinderen minder contact als de ouders gescheiden zijn. Die impact van de ouderlijke echtscheiding lijkt het grootst voor relaties tussen kleinkinderen en grootouders van vaderskant. De multivariate analyses op beide datasets duiden bovendien allebei op de belangrijke rol van de verblijfsregeling van kinderen in deze bevinding: het zijn voornamelijk grootouders van de kant van de niet-residentiële ouder die na een echtscheiding in de middengeneratie minder contact hebben met hun kleinkinderen.

5 BESLUIT

Wanneer ouders scheiden, gaan grootouders mogelijk een extra belangrijke rol spelen in het leven van kleinkinderen en hen ondersteunen bij de verwerking. Anderzijds zet een echtscheiding vaak ook familiebanden onder druk en is het niet altijd vanzelfsprekend om contacten tussen grootouders en kleinkinderen te blijven onderhouden. Literatuur over dit thema is echter schaars en het bestaande onderzoek vaak gebaseerd op heel kleine steekproeven. Voor Vlaanderen bestond er nog geen onderzoek ter zake.

Met data van de survey Scheiding in Vlaanderen onderzochten wij het verband tussen een echtscheiding in de oudergeneratie en de frequentie waarmee grootouders hun nog thuiswonende kleinkinderen ontmoeten. In een vorige paper analyseerden we de antwoorden van deelnemende kinderen van 10 tot 25 jaar, in deze paper baseerden we ons op een steekproef van meer dan 1300 ouders en grootouders.

Analyses op beide datasets tonen dat de meeste grootouders en kleinkinderen contact hebben. Velen zien elkaar zelfs regelmatig. Maar zoals verwacht vonden we verschillen naargelang de huwelijksstatus van de ouders: als die gescheiden zijn, zien grootouders en kleinkinderen elkaar minder frequent dan wanneer de ouders gehuwd zijn. Dat geldt vooral voor de grootouders van vaderskant. Sommige kleinkinderen en grootouders verliezen zelfs alle contact.

Dat een echtscheiding hoofdzakelijk een negatieve impact lijkt te hebben op contacten tussen kleinkinderen en grootouders van vaderskant wordt verklaard door de verblijfsregeling van kinderen van gescheiden ouders. De meest voorkomende regeling in Vlaanderen is nog steeds dat kinderen van gescheiden ouders bij hun moeder gaan wonen. Onze resultaten tonen dat grootouders van vaderskant in dat geval beduidend minder vaak contact hebben met hun kleinkinderen. Grootouders van moederskant zien hun kleinkinderen zelfs iets vaker als die altijd of meestal bij de moeder verblijven. Als kleinkinderen altijd of meestal bij hun gescheiden vader wonen daarentegen zien maternale grootouders hen

minder vaak en paternale grootouders vaker, maar zij vormen een minderheid. Als een ouder scheidt en daarna (bijna) altijd instaat voor de kinderen, springen grootouders langs die kant wellicht meer in bij kinderopvang en -opvang.

Momenteel leeft ongeveer een vijfde van de Vlaamse kinderen van gescheiden ouders in een regeling van verblijfsco-ouderschap. Deze regeling zit echter in de lift, zeker nu de wet sinds 2006 een beurtelings verblijf bij moeder en vader als prioritair naar voor schuift na een echtscheiding. In tegenstelling tot kinderen met een moederverblijf, zagen we in deze analyses geen significant verschil tussen kinderen met een regeling van verblijfsco-ouderschap en kinderen met gehuwde ouders wat betreft grootouder-kleinkind contactfrequentie. Een wijziging in de echtscheidingswet heeft dus niet alleen gevolgen voor de ouders en kinderen, maar ook voor de verschillende grootouders.

Dit onderzoek heeft een aantal methodologische beperkingen. Opdat onze resultaten zo juist mogelijk geïnterpreteerd zouden worden, geven we hier de belangrijkste mee. Op de consequenties van het multi-actordesign van de SiV-studie gingen we hiervoor al dieper in. In de tweede plaats kunnen we geen sluitende uitspraken doen over de causale impact van echtscheiding op contacten tussen grootouders en kleinkinderen. Leidde de echtscheiding op zich ertoe dat grootouders hun kleinkind minder gingen ontmoeten? Of is het eventueel mogelijk dat de familierelaties voordien al moeilijk lagen, en dat er in de families waarin het later tot een echtscheiding

kwam voordien al weinig contact was tussen grootouders en kleinkinderen? Op basis van een cross-sectionele survey kunnen causatie- en selectie-effecten niet zuiver van elkaar onderscheiden worden, al kunnen we daar met theorie en ander onderzoek in het achterhoofd natuurlijk wel over speculeren. Voor de SiV-survey werden ten slotte enkel eerst gehuwde of gescheiden respondenten, hun kinderen en hun ouders geselecteerd. Dit brengt ons bij een derde opmerking: we kunnen geen uitspraken doen over grootouders en kleinkinderen waarvan de ouders uit elkaar gingen na een samenwoonrelatie, een situatie die steeds meer en meer voorkomt.

Zowel de resultaten van ons onderzoek op basis van grootouderdata als die op basis van de kinndata wijzen erop dat de impact van een echtscheiding verder reikt dan de gezinnen van ex-partners en hun kinderen. Het is belangrijk dat grootouders hier aangepaste informatie kunnen over vinden en ergens terecht kunnen met hun vragen en twijfels. Grootouders kunnen immers belangrijke steunfiguren zijn voor hun kleinkinderen, zeker in de moeilijke periode die een echtscheiding meestal met zich meebrengt. Soms liggen kleinkind-grootoudercontacten moeilijk als de ouders gescheiden zijn: vergeleken met intacte families, hebben veel grootouders dan minder en soms zelfs helemaal geen contact meer met hun kleinkinderen. Voor andere grootouders geldt dan weer dat ze hun kleinkinderen vaker zien en - gewild of ongewild - grotere zorg- en opvoedingstaken op zich nemen.

6 REFERENTIES

- Amato, P. R. (2000), The consequences of divorce for adults and children, *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 1269-1287.
- Bengtson, V. L. (2001), The Burgess Award lecture: Beyond the nuclear family: The increasing importance of multigenerational bonds, *Journal of Marriage and Family*, 63(1), 1-16.
- Bridges, L. J., Roe, A. E. C., Dunn, J., & O'Connor, T. G. (2007), Children's perspectives on their relationships with grandparents following parental separation: A longitudinal study, *Social Development*, 16(3), 539-554.
- Butler, I., Scanlan, L., Robinson, M., Douglas, G., & Murch, M. (2002), Children's involvement in their parents' divorce: Implications for practice, *Children & Society*, 16(2), 89-102.
- Coall, D. A., & Hertwig, R. (2011), Grandparental investment, *Current Directions in Psychological Science*, 20(2), 93-98.
- Dykstra, P. A. (1997), The effects of divorce on intergenerational exchanges in families, *The Netherlands' Journal of Social Sciences*, 33(2), 77-93.
- Ferguson, Neil. (2004), *Grandparenting in Divorced Families*. Bristol: The Policy Press.
- Henderson, C. E., Hayslip, B., Sanders, L. M., & Loudon, L. (2009), Grandmother-grandchild relationship quality predicts psychological adjustment among youth from divorced families, *Journal of Family Issues*, 30(9), 1245-1264.
- Jappens, M. & Van Bavel, J. (2012). Contact tussen kleinkinderen en grootouders na echtscheiding, *Relaties en Nieuwe Gezinnen*, 2(6), 1-24.
- Lussier, G., Deater-Deckard, K., Dunn, J., & Davies, L. (2002), Support across two generations: Children's closeness to grandparents following parental divorce and remarriage, *Journal of Family Psychology*, 16(3), 363.
- Mahne, K. & Huxhold, O. (2012). Social contact between grandparents and older grandchildren: a three-generation perspective, pp. 225-246 in S. Arber & V. Timonen (eds.), *Contemporary grandparenting. Changing family relationships in global contexts*. Bristol: The Policy Press.
- Mortelmans, D, Pasteels, I, Bracke, P, Matthijs, K, Van Bavel, J, & Van Peer, C. (2011), *Scheiding in Vlaanderen*. Leuven: Acco.
- Robinson, M., Scanlan, L, & Butler, I. (2009), 'It feels normal that other people are split up but not your mum and dad': Divorce through the eyes of children, pp. 325-40 in G. Bentley & R. Mace (eds.), *Substitute parents. Biological and social perspectives on alloparenting in human societies*. New York: Berghahn Books.
- Silverstein, M., & Giarrusso, R. (2010), Aging and family life: A decade review, *Journal of Marriage and Family*, 72(5), 1039-1058.

Szinovacz, M. E. (1998), Grandparents today: A demographic profile, *The Gerontologist*, 38(1), 37-52.

Van Peer, C. (2007), De impact van een (echt)scheiding op kinderen en ex-partners. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.

Villar, F., Triadó, C., Pinazo-Hernandis, S., Celdrán, M., & Solé, C. (2010), Grandparents and their adolescent grandchildren: Generational stake or generational complaint? A study with dyads in Spain, *Journal of Inter-generational Relationships*, 8(3), 281-297.

7 BIJLAGE

Hieronder geven we een overzicht van de variabelen die we gebruiken en hoe ze gemeten en geconstrueerd werden. Tabel 2 bundelt de beschrijvende kenmerken van deze variabelen samen.

Frequentie van ontmoetingen met kleinkind – Aan de grootouders werd gevraagd of ze nog contact hebben met hun kleinkind, en indien ja hoe vaak ze hun kleinkind ontmoeten of contact hebben via telefoon, post of internet. Antwoorden kon met zeven categorieën: ‘nooit’, ‘minder dan één keer per maand’, ‘één keer per maand’, ‘verschillende keren per maand (maar niet wekelijks)’, ‘één keer per week’, ‘verschillende keren per week (maar niet dagelijks)’ en ‘dagelijks’. Voor de multivariate analyses werden deze antwoordcategorieën gehercodeerd naar de numerieke waarden 0, 1, 2, 3, 5, 15 en 30, die bij benadering het aantal ontmoetingen per maand voorstellen.

Echtscheiding middengeneratie – Om het effect van een echtscheiding in de middengeneratie na te gaan, nemen we in de eerste plaats een variabele op die aangeeft of de ouder van het kleinkind nog getrouwd of gescheiden is. Aan gescheiden ouders werd ook gevraagd hoe het verblijf van het geselecteerde kleinkind geregeld is. Ze konden aangeven of het kind bij de moeder en/of de vader verblijft. Voor kinderen die deels bij de moeder en deels bij de vader verblijven, werd de regeling gedetailleerd in kaart gebracht aan de hand van een kalender. Deze informatie wordt samengevat in een variabele met zeven categorieën: het kind verblijft 1) bij gehuwde ouders, 2) voltijds bij moeder, 3) meestal bij moeder (tussen de 67 en 99 percent), 4) afwisselend bij moeder en vader (minimum 33 percent bij elke ouder), 5) meestal bij vader (tussen de 67 en 99 percent), 6) voltijds bij vader, 7) er is geen vaste of een andere verblijfsregeling. Het gaat telkens om de feitelijke regeling, op het moment van het interview. 40 percent van de grootouders antwoordde over een kleinkind dat bij gehuwde ouders woont. Na een scheiding in de middengeneratie, verblijft een meerderheid altijd (15 percent) of overwegend (18 percent) bij de moeder. Toch heeft een behoorlijk deel van de kleinkinderen in de steekproef (17 percent) een regeling van verblijfsco-ouderschap. De groep kinderen die meestal of altijd bij vader woont daarentegen is klein.

Kenmerken grootouder – In de eerste plaats controleren we voor de *leeftijd* en het *geslacht* van de grootouder. We nemen een variabele op die aanduidt of de grootouder ooit wettelijk *gescheiden* is, en een volgende die aangeeft of de respondent samenwoont met een *partner* (al dan niet gehuwd).

Om het *opleidingsniveau* van de grootouder te bepalen werd met 16 antwoordmogelijkheden gepeild naar het hoogst behaalde diploma. Net als bij de middengeneratie werden die teruggebracht tot drie categorieën: laag, medium en hoog. Een volgende variabele geeft aan of de grootouder nog betaald werkt, als loontrekkende of als zelfstandige, en een andere of de grootouder al dan niet in een rust- of verzorgingstehuis of een serviceflat woont. Er werd naar de algemene gezondheidstoestand van de grootouder gepeild met vijf categorieën, van zeer goed tot zeer slecht. Op basis daarvan

nemen we een dummy-variabele op die aangeeft of de grootouder een slechte tot zeer slechte *subjectieve gezondheid* heeft. Aan de grootouders werd eerst gevraagd of ze nog contact hebben met de ouder in de middengeneratie, en als ze nog contact hebben hoe goed of slecht hun relatie is (van zeer goed tot zeer slecht). Met de antwoorden op deze twee variabelen creëerden we een dummy die zegt of de grootouder een (zeer) goede *relatie met de ouder* heeft, versus een slechte of matige relatie of geen contact.

Kenmerken ouder – We nemen de *leeftijd* en het *geslacht* van de ouder op. We weten niet exact hoeveel kleinkinderen een grootouder heeft, maar we gebruiken het *aantal broers en zussen* van de ouder als proxy. Het *opleidingsniveau* van de ouder werd gemeten aan de hand van een classificatie met 22 categorieën, maar voor deze bijdrage beperkt tot drie categorieën: een ‘laag’ opleidingsniveau (geen diploma of maximum eerste graad middelbaar onderwijs), ‘midden’ (secundair of postsecundair onderwijs), en ‘hoog’ (tertiair onderwijs). Daarnaast controleren we voor het al dan niet betaald werk hebben op het moment van het interview. We hebben geen informatie over de *geografische afstand* tussen grootouder en kleinkind. De ouder in de middengeneratie gaf wel aan hoe lang hij of zij normaal gezien nodig heeft van thuis tot bij de grootouder te gaan. Als ouder en grootouder samenwonen, heeft de variabele de waarde nul. Indien de ouder gescheiden is komt dit niet noodzakelijk helemaal overeen met de afstand tussen de grootouder en het kleinkind, dat ook (deels) bij de andere ouder kan wonen. Toch nemen we deze variabele, uitgedrukt in minuten reisduur, op als proxy.

Kenmerken kleinkind – Uit het interview van de ouder distilleren we informatie over het referentiekind. We nemen de *leeftijd* van de kinderen op en controleren ook voor *geslacht* en *aantal broers en zussen*. Zowel volledige als halfbroers en halfzussen met dezelfde deelnemende ouder worden meegerekend.

Tabel 2 Beschrijving van de variabelen die gebruikt worden in de analyses

	N	%	Min	Max	Gem	SD
Aantal ontmoetingen per maand	1281		0	30	7,4	7,7
Echtscheiding middengeneratie						
Huwelijksstatus ouder						
• gescheiden	781	61,0				
• eerste huwelijk (ref.)	500	39,0				
Verblijfsregeling kind						
• andere regeling	46	4,0				
• bij vader	34	3,0				
• meestal bij vader	28	2,4				
• verblijfsco-ouderschap	194	17,0				
• meestal bij moeder	208	18,2				
• bij moeder	175	15,3				
• bij gehuwde ouders (ref.)	459	40,1				
Eigenschappen grootouder						
Geslacht						
• grootmoeder	745	64,3				
• grootvader (ref.)	419	35,7				
Leeftijd	1159		47	92	69,4	8,3
Scheiding						
• ooit gescheiden	113	9,7				
• nooit gescheiden (ref.)	1046	90,3				
Partnerstatus						
• woont met partner	798	68,9				
• woont zonder partner (ref.)	361	31,4				
Opleidingsniveau						
• hoog	184	15,9				
• medium	273	23,6				
• laag (ref.)	702	60,6				
Werkstatus						
• betaald werk	112	9,7				
• geen betaald werk (ref.)	1047	90,3				
Rusthuis						
• woont in rusthuis	14	1,2				
• woont niet in rusthuis (ref.)	1145	98,8				
Subjectieve gezondheid						
• slechte gezondheid	53	4,6				
• redelijke of goede gezondheid (ref.)	1106	95,4				
Kwaliteit relatie met ouder						
• goede relatie	1105	95,3				

	N	%	Min	Max	Gem	SD
• redelijke of slechte relatie (ref.)	54	4,7				
Eigenschappen ouder						
Geslacht						
• vrouw	734	57,3				
• man (ref.)	547	42,7				
Aantal broers/zussen	1167		0	10	2,0	1,5
Opleidingsniveau						
• hoog	601	51,9				
• medium	452	39,0				
• laag (ref.)	106	9,1				
Werkstatus						
• betaald werk	1069	92,2				
• geen betaald werk (ref.)	90	7,8				
Afstand tot ouder	1159		0	720	19,0	31,9
Eigenschappen kleinkind						
Geslacht						
• meisje	587	50,6				
• jongen (ref.)	572	49,9				
Leeftijd	1159		0	25	13,2	6,1
Aantal broers/zussen	1159		0	5	1,1	0,8

Bron: Scheiding in Vlaanderen, 2009-10

ENGLISH ABSTRACT

A divorce can have major consequences for ex-partners and their children, but also grandparents are involved. This article investigates the association between a parental divorce and contacts between grandparents and grandchildren. We make use of the multi-actor survey 'Divorce in Flanders', in which grandparents as well as grandchildren were asked about contact frequency. We first focus on a sample of more than 1300 grandparents, and then compare these results with results based on the answers of grandchildren participating in the study. Analyses on both datasets show that, when compared to a situation where parents are married, grandparents and grandchildren with divorced parents see each other less often. This is particularly the case when paternal grandparents are considered. The living arrangement of grandchildren seems to be decisive in this matter: grandchildren have especially less contact with grandparents on the side of a non-residential divorced parent.

Keywords: Grandparent - grandchild - divorce - family ties